

מונחים במשפט הבין-לאומי שמקורם בשאלה היהודית

נתן פיינברג

משטר הנאמנות, המדף היבשתי וה"קיום-יחד" או ה"קיום-יחד בשלום". ואף הטיפול בשאלה היהודית בסוף מלחמת העולם הראשונה ובוועידת השלום בפאריס משנות 1919–1920 — ולא מבחינת מצבם של הקיבוצים היהודיים בארצות מגורייהם, אלא מבחינת גודלו של עם נטול-מולדת, הזכאי אף הוא לקיום מדינתי — העשיר את המילון המדיני בשני מונחים חדשים, שהם: "הבית הלאומי" ו"הקשר ההיסטורי". ואכן, הפיסקה השנייה של הפתיחה לכתב-המאנדאט הארץ-ישראלי מסתמכת על הצהרת באלפור, שניתנה על-ידי ממשלת בריטניה בשנים בנובמבר 1917 למען "ייסודו של בית לאומי² לעם היהודי בארץ-ישראל"; ואילו בפיסקה השלישית נקבע, שעל-ידי אותה הצהרה "הוכר הקשר ההיסטורי³ שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל".

ב

נפתח בכירור המונח "הקשר ההיסטורי", אם כי המושג "בית לאומי" קודם לו בזמן. הקושי, שלפניו עמדו מנסחי כתב-המאנדאט על ארץ-ישראל, היה מציאת ביטוי קולע להגדרת מעמדו של העם היהודי לגבי ארץ-ישראל. והרי הדברים היו אמורים בקשר בין עם לארץ, שאין לו אֶח

שתי דרכים פתוחות לפני מחוקק, הנתבע להסיר דיר ולהגדיר עובדות-חיים ומצבים חדשים — אם בתחום הפנימי של מדינה מסוימת ואם בתחום הבינלאומי — או עובדות ומצבים, שהם אמנם נחלת-העבר, אך עדיין לא זכו להסדרם המשפטי: האחת — להזקק למונחים קיימים ולייחד להם תוכן ומשמעות, שלא היו להם קודם-לכן; והאחרת, שהיא גם הרצויה — ליצור מונחים הכוללים את המציאות החדשה ומשקפים אותה כהווייתה. יש ומונח חדש קונה לו אחיזה בחיים וביחסים הבינלאומיים, ללא חבלי-לידה וללא התמודדות במונחים יריבים, אך לעתים לא רחוקות מוצעים בשלב הראשון כמה מונחים, ורק במרוצת הזמן מצליח אחד מהם לגבור על האחרים ולהקלט בשימוש. יש ומונח בא לעולם, כשמשמעותו ברורה ומוגדרת, ולעומתו לוקה מונח אחר — אם במתכוון ואם בשוגג — באי-בהירות וברב-משמעיות.

במשך חמישים השנים האחרונות נתחדשו במשפט הבינלאומי כמה וכמה מטבעות-לשון, כגון המאנדאטים הבינלאומיים, הפשע של השמדת עם¹, הפשע נגד השלום, הפשע נגד האנושיות,

¹ השמדת מיליוני יהודים על-ידי הנאצים היתה ודאי אחד הגורמים שהביאו את ד"ר רפאל למקין, משפטן יהודי מפורלין, בעיצומה של מלחמת-העולם השנייה, לטבוע את המטבע "השמדת-עם" (Genocide), אולם, כיון שלא היה זה הגורם היחיד והדברים אמורים בפשע שהיו לו תקדימים בעבר, אין מקום לכלול מונח זה בין המונחים, שנוצרו על-ידי השאלה היהודית. לדעת למקין, חזרה הפשע של השמדת-עם בהיסטוריה האנושית "כמעט בעקבות של חוק ביולוגי". "מקרי השמדת-עם הידועים ביותר", כותב למקין, "כוללים הריסת קרתגו, השמדת האלביגונים והוואלונגים, מסעי-הצלב, מסע האבירים הטבטוניים, השמדת הנוצרים בקיסרות העותומנית, טבח ההררוס (Herreros) באפריקה, השמדת הארמנים, רצח האשורים הנוצרים ב-1933, טבח המארוניטים, והפוגרומים נגד היהודים ברוסיה הצארית וברומניה. על-ידי השמדת ששה מיליונים יהודים, מיליוני סלאווים

וכמעט כל הצוענים באירופה ריכזו הנאצים את תשומת-לבנו ביתר חריפות לתופעה זו, שאינה חדשה כשהיא לעצמה". ראה: Rafael Lemkin, "Genocide as a Crime under International Law", *United Nations Bulletin*, vol. IV, No. 2 (New York, R. Lemkin, *Axis Rule*, 1948), p. 70 in *Occupied Europe*, Published by Carnegie Endowment of International Peace (Washington, 1944), pp. 79–96.

² ההדגשה למחבר היא.

³ ההדגשה למחבר היא. באנגלית המונח הוא בלשון יחיד — historical connection, ואילו בצרפתית בלשון רבים — liens historiques.

כיר מיום 1 במארס 1919, שהוגש על-ידי הקונגרס היהודי האמריקני לנשיא וילסון, נדרשה ועידת השלום להכיר ב"שאיפות וכן בתביעות ההיסטוריות" של העם היהודי בנוגע לארץ-ישראל¹⁰. צנוע ומתון בהרבה מן הנסחים הנזכרים היה הנוסח, שגובש במארס 1916 על-ידי ה"וועד המשותף לענייני חוץ" (של "ועד שליחי הקהילות של יהודי בריטניה" ושל "האגודה האנגלית-יהודית") והובא לידיעת ממשלת בריטניה. גוף זה, שהתנגד לציונות הפוליטית והתפיסה הלאומית של השאלה היהודית, הסתפק בדרישה, שממשלת אנגליה וצרפת תבאנה בחשבון — אם בתום המלחמה תכלל ארץ-ישראל בתחום-השפעתן — את "האינטרס ההיסטורי"¹¹, שיש לעדה היהודית [Jewish community] בארץ זו¹².

עם פתיחתה של ועידת השלום וסמוך לתאריך שבו עמדו להופיע בפני "המועצה העליונה" נציגי ההסתדרות הציונית, ראתה ההסתדרות הציונית נית חובה לעצמה לנסח רשמית את תביעותיה, שתוגשנה לוועידת השלום; ומאלפת היא העובדה, כי בהצעות שנכללו בתזכירה של ההסתדרות זו מיום 3 בפברואר 1919, לא נזקקה אף לאחד מהמונחים הנזכרים, אלא העלתה תביעה, שועידת השלום "תכיר ב-historic title¹³ של העם היהודי על ארץ-ישראל ובזכותם של היהודים להקים מחדש בארץ-ישראל את ביתם הלאומי"¹⁴. לאותו

בהיסטוריה; קשר של עם, שגורש בכוח מארצו לפני כ-1800 שנים, אך קיים בכל ימי נדודיו הארוכים את ישותו הלאומית, שמר אמונים בכל הדורות לארץ-מחצבתו ולא נטש את האמונה כי יחזור אליה ויחדש בה את חייו המדינתיים⁴. על תכנו ונוסחו של כתב-המאנדאט הארץ-ישראלי, שנקבעו על-ידי מועצת חברי-הלאומים ביום 24 ביולי 1922, נערך במשך כשלוש שנים רצופות קודם-לכן משא-ומתן מפורט ומדוקדק בין ראשי ההסתדרות הציונית וממשלת בריטניה. במשא-ומתן זה, וכן בכירורים הפנימיים בחוגי ההסתדרות הציונית, הועלו הגדרות מהגדרות שונות. בטיטות ה"הצעות לוועידת השלום", שנוסחה בשנת 1919 על-ידי אחד-העם, כלולה התביעה ל"הכרה בזכותו ההיסטורית" של העם היהודי להקמתו מחדש של הבית הלאומי שלו בארץ-ישראל⁶. בפגישה שנתקיימה ביום 4 בדצמבר 1918 בין לורד באלפור וד"ר חיים ויצמן דיבר זה האחרון על עניין "ההכרה בזכות ההיסטורית והלאומית" של היהודים על ארץ-ישראל⁸, שיש לכלול אותה בדרישות הציוניות לוועידת השלום. בתז-

⁴ "הקשר של העם היהודי עם ארץ-ישראל", נאמר במבוא לתזכיר הסוכנות היהודית ל"וועדה המלכותית" הבריטית, "הוא תופעה יחידה במינה... כהשארותו בחיים של העם היהודי גופו" (*The Historical Connection of the Jewish People with Palestine*, Memorandum submitted to the Palestine Royal Commission on behalf of the Jewish Agency (for Palestine (Jerusalem, 1936), p. 3).

⁶ ההגשה למחבר היא. ⁶ ראה: *Palestine, A Study of Jewish, Arab, and British Policies*, Published for the Esco Foundation for Palestine Inc. (London, 1947), vol. I (New Haven, Esco Foundation), p. 163. בטיטות ההצהרת-בלפור, שהוכנה באמצע שנת 1917 על-ידי עקיבא אטינגר, אחד מיועציה של ההסתדרות הציונית, נדרשה הממשלה הבריטית להכיר "בזכותו של העם היהודי על ארץ-ישראל כביתו הלאומי" (ההגשה למחבר היא). ראה: *Palestine*, Esco Foundation, vol. I, p. 102.

⁷ ההגשה למחבר היא. ⁸ *Zionism during the War, A Record of Zionist Political Activity*, vTVd—vTbV, Extracts from the Reports of the Executive of the Zionist Organisation to the Twelfth Zionist Congress (London, 1921), p. 19.

⁹ ההגשה למחבר היא.

¹⁰ *Proceedings of Adjourned Session of American Jewish Congress including Report of Commission to Peace Conference*, (New York, 1920), p. 54. בתזכיר מיום 6 בפברואר 1920, שהוגש על-ידי ועד המשלוח היהודית לחעי דת-השלום, דובר על "השאיפות והתביעות ההיסטוריות של העם היהודי בנוגע לארץ-ישראל". ראה: *Bulletin du Comité des Délégations Juives auprès de la Conférence de la Paix*, No. 13 (Paris, 1920), pp. 7-8.

¹¹ ההגשה למחבר היא. ¹² *The Jews and the War, No. 1 (1917), Correspondence with His Majesty's Government respecting the eventual Peace Negotiations* (London, 1917), p. 31.

¹³ גם המונח "זכות", אם כי בהקשר זה במשמעות אולי פחות החלטית מוז שבמונח right.

¹⁴ *Zionism during the War*, pp. 6r et seq.

עוד במסמך הרשמי על ארץ-ישראל משנת 1922, הידוע בשם "הספר הלבן של צ'רצ'יל", שבו נדרשה לראשונה ממשלת בריטניה לתת פירוש מוסמך למאנדאט הארץ-ישראלי, ראו מחבר-ריו חובה לעצמם להצביע על הקשר ההיסטורי שבין העם היהודי וארץ-ישראל — ואף הגדירוהו כ"קשר היסטורי עתיק-יומין" — ומקימו של אותו קשר הסיקו את הכלל הבסיסי, שהיהודים הם בארץ-ישראל "בזכות ולא בחסד"¹⁹. בשנת 1930 נתפרסם "הספר הלבן של פאספילד", ועל סמך המלצותיה של ועדת שאו (Shaw) משנת 1929 נתנסחו בו הצעות, שניתן להסיק מהן כי התחייבותיה של המעצמה המאנדאטורית בנוגע לבית הלאומי אינן התחייבויות כלפי העם היהודי כולו אלא רק כלפי היהודים היושבים בארץ-ישראל. נוכח הביקורת, שנמתחה על ממשלת בריטניה בשל ניסוח הצעות אלו, והואיל וראו בהן התכחשות לעקרון "הקשר ההיסטורי" שב-כתב-המאנדאט²⁰, מצא ראש הממשלה הבריטית, ראמזי מאקדונאלד, לנכון להבהיר את עמדת הממשלה; ובמכתבו לנשיא הסוכנות היהודית מיום 13 בפברואר 1931, הדגיש ש"הממשלה מכירה בכך, שהתחייבות המאנדאט היא התחייבות כלפי העם היהודי ולא רק כלפי האוכלוסייה היהודית בארץ-ישראל"²¹. בשנת 1939 נתקיימו בוועדת-

מונח historic title נזקקו גם בטיטה הראשונה של כתב-המאנדאט הארץ-ישראלי מיום 31 במארס 1919, שנערכה מטעם ההסתדרות הציונית על-ידי קבוצת מומחים בראשותו של פרופ' פליכס פראנקפורטר¹⁵. טיטה זו הונחה ביסוד המשאומתן עם המשלחת הבריטית לוועידת השלום, אולם עוד בטיטה הארעית (tentative) הראשונה מיום 15 ביולי 1919, שהוכנה על-ידי הנציגים הבריטיים, אין זכר למונח historic title. במקומו בא הצירוף "הקשר ההיסטורי" (historical connection); וכפי שצוין בדין-וחשבון של ההסתדרות הציונית לקונגרס הציוני השנים-עשר, היה הוא, אותו צירוף, פרי-רוחו של באלפור עצמו¹⁶. אמנם ההסתדרות הציונית ערערה על מונח זה וביקשה לחזור למונח historic title, אך ללא הצלחה¹⁷.

מסתבר, שלמרות ההכרה בתביעה ההיסטורית של העם היהודי על ארץ-ישראל, לא היתה נכונה מטעם ממשלת בריטניה — בעיקר בהתחשב עם עובדת קיומה של האוכלוסייה הלא-יהודית בארץ-ישראל — להשתמש במונחים historic title או historic right, שהם מונחים מרחיקי-לכת בכל הנוגע לתביעות טריטוריאליות, אלא העדיפה מונח בלתי שגרתי וזהיר יותר: "הקשר ההיסטורי". וקשר זה הוא ששימש, כפי שנאמר במפורש בכתב-המאנדאט, נוסף לנימוקים אחרים, בסיס והצדקה להכרה בזכותו של העם היהודי "להקמתו מחדש של ביתו הלאומי באותה ארץ".

ניתן לומר, שאם כי המונח "קשר היסטורי" הוא מונח חדש — לא עורר פירושו קשיים מיוחדים. בין אם צידדו באותו קשר ובין אם חלקו עליו, משמעותו היתה ברורה למדי, והוא אף שימש עקרון מנחה בכל הברורים והדיונים שנתקיימו קרוב לשלושים שנה מסביב למאנדאט הארץ-ישראלי¹⁸.

נאמר בתזכירה של הסוכנות היהודית לוועדת-המאג' דאטים, "נתקבל כעקרון מנחה בכל הנוגע לגורלה של אותה ארץ" (The Jewish Case against the Palestine White Paper, Documents submitted to the Permanent Mandates Commission ((London, 1939), p. 6

¹⁹ Cmd. 1700 (1922), p. 19

²⁰ ראה: The Jewish Agency for Palestine, Memorandum on the "Report of the Commission on the Palestine Disturbances of August 1929", submitted to the Permanent Mandates Commission (London, 1930), p. 14; Leonard Stein, The Palestine White Paper of October 1930, Memorandum (London, 1930), p. 10

²¹ Book of Documents submitted to the General Assembly of the United Nations relating to the Establishment of the National Home for the Jewish People, The Jewish Agency for Palestine (New York, 1947), p. 90

¹⁵ David Hunter Miller, My Diary at the Peace Conference, with Documents, vol. VII (New York, 1924), p. 372

¹⁶ Zionism during the War, p. 27

¹⁷ שם, עמ' 28

¹⁸ "הקשר ההיסטורי של העם היהודי עם ארץ-ישראל",

בארץ-ישראל²³. באותו יום הדגיש סמואל בשי-
חה עם סר אדוארד גריי, מיניסטר-החוץ הבריטי,
שעם חיסולה של הקיסרות העותומנית תהיה "או-
לי שעת-הכושר להגשמת השאיפה עתיקת-היומין
של העם היהודי ולכינונה מחדש של מדינה יהו-
דית [ארץ-ישראל]²⁴ — רעיון שזכה לאהדתו
של גריי²⁵. בפגישה הראשונה שהיתה בפברואר
1917 בין ראשי ההסתדרות הציונית וסר מארק
סייקס (Sykes) — אחד המומחים המובהקים
של בריטניה בענייני המזרח התיכון, שחתם מטעם
בריטניה על ההסכם הבריטי-צרפתי, הידוע בשם
"הסכם סייקס-פיקו" (Picot) — דיבר סייקס על
"ארץ-ישראל יהודית"²⁶. באותה פגישה נזקקו
לורד רוטשילד והארי סאקר למונח "מדינה יהו-
דית"²⁷. לעתים השתמשו גם במונחים "קהילייה
יהודית"²⁸ (Jewish Commonwealth) או
"קהילייה"²⁹. ועובדה תמוהה ביותר היא, שבשעת
ניסוח הטיוטות הראשונות של הצהרת באלפור
נקט משרד-החוץ הבריטי במונחים כה בלתי הול-
מים את המטרה כ"מקלט" (asylum) ו"מפלט"
(refuge)³⁰. אולם בסופו של דבר נשתרש המו-
נח "בית לאומי", שדחק מן השימוש את שאר
המונחים. ומעניין לציין, כי בעצם לא היה בו
משום חידוש, שהרי בתכנית באזל אשר נוסחה
על-ידי הקונגרס הציוני הראשון בשנת 1897 נק-
בע, שמטרת התנועה הציונית היא להקים בארץ-
ישראל "בית-מולדת [Heimstätte] לעם היהו-
די..."³¹.

Herbert Samuel, *Memoirs* (London, 1945),²³
p. 142

²⁴ שם, עמ' 140.

²⁵ שם, עמ' 141.

Leonard Stein, *The Balfour Declaration*²⁶
(London, 1961), p. 372

²⁷ שם, שם.

²⁸ ראה הדין-וחשבון של ועדת קינג'קריין, ששוגרה על-
ידי הנשיא וילסון בסוף מאי 1919 למזרח הקרוב לשם
חקירת התנאים בחלק זה של תורכיה: *Papers
Relating to the Foreign Relations of the
United States, The Paris Peace Conference,
1919*, vol. 12 (Washington, 1947), p. 773

Zionism during the War, p. 19²⁹

³⁰ Stein, *op. cit.*, p. 468

³¹ ראה המאמר "משמעותה המשפטית של תכנית-באזל"

המאנדאטים של חבר-הלאומים דיונים נוקבים על
הספר הלבן של הממשלה הבריטית מאותה שנה,
שרוקן למעשה את המאנדאט הארץ-ישראלי מתכ-
נו, שהרי הוצע בו באותו מסמך להגביל באורח
שרירותי את העלייה היהודית לארץ-ישראל במ-
שך חמש השנים הבאות, ואילו לאחר-מכן —
להתנות את המשכה בהסכמת הערבים, דבר שהיה
זהה בעצם עם איסורה המוחלט. באותם דיונים
העיר חבר הוועדה ואן-אזבק (van Asbeck),
כי "אין הוא סבור, שהגירה בלתי-חוקית לארצות
אחרות דינה כדין 'עלייה בלתי-חוקית' של יהו-
דים לארץ-ישראל"; והוא ביסס את קביעתו זו
על העובדה, ש"העולים היהודים הבלתי-חוקיים
הם אנשים, שהקשר ההיסטורי שלהם עם ארץ-
ישראל הוכר בגלוי"²².

ג

למונח השני, שתרמה השאלה היהודית למשפט
הבינלאומי, שהוא "הבית הלאומי", נזקקו, כאמור,
בהצהרת באלפור מ-2 בנובמבר 1917, שנכללה
אחר-כך בפתיחה לכתב-המאנדאט על ארץ-ישר-
אל. קביעת עצם תכנה והיקפה של ההתחייבות,
שממשלת בריטניה עמדה לקבל על עצמה כלפי
העם היהודי בנוגע לארץ-ישראל, לא היתה מן
המשימות הקלות ותבעה בירורים ממושכים ומ-
ייגעים על הגדרת השאיפות הציוניות ומטרתן. הן
בדיונים שהתנהלו בין הממשלה הבריטית ובין
ההסתדרות הציונית, והן בגילויי-הדעת של מנ-
היגים בריטיים וציוניים, הועלו הגדרות שונות
וננקטו מונחים שונים. רבים — בעיקר מבין
מדינאי בריטניה האחראים, ובמיוחד בתחילת
המלחמה — לא היססו להשתמש במונח "מדינה
יהודית". נביא כאן דוגמות מועטות לכך. שלושה
חדשים בלבד לאחר התפרצות המלחמה, אמר
לורד ג'ורג' להרברט סמואל, בעקבות דיון ביש-
בת הממשלה הבריטית על שאלת תורכיה, "שהוא
רוצה מאוד לראות בכינונה של מדינה יהודית

*League of Nations, Permanent Mandates*²²
*Commission, Minutes of the Thirty-Sixth
Session* (Geneva, 1939), p. 131

בשלב מסוים עשתה הרבה להבהרת משמעותו של המונח הוועדה המלכותית, בראשותו של לורד פיל, שנשלחה בשנת 1936 לארץ-ישראל, כדי לחקור את המצב המדיני במקום ולנסח הצעות לפתרון שאלת ארץ-ישראל. הוועדה נעזרה בעכו-דתה במידה ניכרת בדברי העדות ששמעה מאי-שים רבים, שהיו שותפים ואף אחראים לניסוחה של הצהרת באלפור, וכן הותר לה לעיין בחומר על כך שהיה שמור בארכיוני הממשלה.

לזיד ג'ורג', שהיה ראש ממשלת בריטניה בימי פרסומה של הצהרת באלפור, הצהיר בעדותו בפני ועדה זו, ש"היתה כוונה — וזהו הפירוש שניתן... [להצהרת באלפור] בשעתו — שלא תוקם מיד מדינה יהודית באמנות-השלום, ללא התחשבות ברצונו של רוב התושבים. לעומת זה הניחו, כי בהגיע השעה לקביעת מוסדות-ייצוג לארץ-ישר-אל, ואם בינתיים ינצלו היהודים את האפשרות, שניתנה להם על-ידי רעיון הבית הלאומי ויהיו רוב ברור של התושבים, הרי תיהפך ארץ-ישראל לקהילייה יהודית"³⁵. הוועדה המלכותית עצמה סיכמה את מסקנותיה במלים הבאות: "מכל מקום ברי, שממשלת הוד מלכותו לא יכלה להתחייב לכינונה של מדינה יהודית. אפשר היה לה רק להתחייב להקל על גידולו של בית [לאומי]. יהא הדבר תלוי במרץ וביזומה שיגלו היהודים, אם בית זה יגדל כל צרכו עד כדי ליהפך למדינה... ודאי היה ידוע לממשלת הוד מלכותו, שמדינה יהודית אפשר שתקום במרוצת הזמן, אבל לא היה בידה לומר, שיהיה כן, ועוד פחות מזה לה-ביא לידי כך בהמרצתה שלה. המנהיגים הציונים מצדם הכירו בדבר, שמדינה יהודית לא הוצאה מכלל אפשרות על-ידי ההצהרה, וכך הבינו אותה גם בכל מקום אחר שהוא"³⁶. מן הראוי לציין, שממצאי הוועדה המלכותית וקביעותיה לא מגעו את ממשלת בריטניה מלהמציא כעבור שנתיים — בספר הלבן משנת 1939 — פירוש חדש למונח "בית לאומי", שבא לכבול את גידולו והתפתחותו החפשית של היישוב היהודי בארץ-ישראל ולהטיל

במאי 1917, שבו נכנס המשא-ומתן על נוסח הצהרת באלפור לשלבו הסופי, נרמז לראשי ההס-תדרות הציונית, שממשלת בריטניה לא תהיה מוכנה להזקק למונחים "מדינה יהודית" או "קהילייה יהודית"³², ולפיכך הונח המונח "בית לאומי" ביסוד הדיונים, שנסכו בעיקרם על שני הנוסחים האלטרנאטיביים, שהדעות היו חלוקות לגביהם: האחד — "הקמתה מחדש של ארץ-ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי", והשני — "הקמתו של בית לאומי לעם היהודי בארץ-ישראל", ואין זה מענייננו להכנס כאן לבירורים.

אין ספק, שהמונח "בית לאומי" כשהוא לעצ-מו — כלומר אם אין נעזרים לפנוחו בעבודות-ההכנה לניסוחו — הוא נוסח סתמי ורב-משמעי, ואף הגדירוהו כ"מעורפל ואטום" (impenetrably obscure)³³. ואכן תולדות המאנדאט הארץ-ישר-ראלי מוכיחות, שאי-בהירותו של המונח גרמה לחילוקי-דעות יסודיים על משמעותו בין ממשלת בריטניה והסוכנות היהודית, ובמשך עשרים ושש שנות קיומו של המאנדאט נתפרסמו "ספרים לב-נים" בריטיים למכביר, שהכילו פירושים מפירו-שים שונים על תכנו של המאנדאט ומטרתו. לע-תים אף צפו סתירות בולטות בין פירוש מאוחר למוקדם; ובשנת 1939, בשעת דיוני ועדת המאנ-דאטים על הספר הלבן מאותה שנה, אפשר היה לו לאחד מחבריה — פרופסור ויליאם ראפאר (Rappard) — להעיר באירוניה ש"הוועדה עשתה מאמצים כמעט-אקרובטיים במעקב שלה אחר התנודות במדיניותה של המעצמה המאנדא-טורית"³⁴.

בספרי "ארץ-ישראל בתקופת המאנדאט ומדינת יש-ראל — בעיות במשפט הבינלאומי" (ירושלים, תשכ"ג), עמ' 3-10.

³² ראה: Stein, *op. cit.*, p. 466; Herbert Side-botham, *Great Britain and Palestine* (Lon-
don, 1937), p. 69.

³³ H. W. V. Temperley, *A History of the Peace Conference of Paris, vol. VI* (London, 1924), p. 86.

³⁴ *League of Nations, Permanent Mandates Commission, Minutes of the Thirty-Sixth Session*, p. 105.

³⁵ Cmd. 5479 (1937), p. 24.

³⁶ שם, שם.

רבים הם הגלגולים, שעברו על השאלה הארמית בשנים 1919–1923; ועובדה היא, שבשלבם השונים של הדיונים בה לא ניתנה משמעות אחת ויחידה למונח "בית לאומי". נהפוך הוא: עם השתנות הנסיבות המדיניות והתנאים הצבאיים נעשו פעם בפעם נסיונות להוועיד לו תוכן אחר, שאף עמד בניגוד גמור לתוכן שנתייחד לו קודם לכן.

החלטת ועידת השלום בפאריס מיום 30 ביאנואר 1919, שיש לנתק גם את ארמניה משטח של הקיסרות העות'מנית ולהעמידה במשטר המאנדאטים, היתה מכוונת לא רק להגן על שלמותה ועצמאותה של המדינה הארמנית אשר תוקם — בשעה שתהיה זקוקה לאותה הגנה — אלא גם לאפשר את עצם כינונה של המדינה מבחינה אֶתנית. כלומר, לאפשר את שיבת בני העם הארמני למולדתם. "בעלות-הברית", כותב לויד ג'ורג', "היו מאוחדות בדעה... שלאומה הארמית נית תחזור מורשתה ושתנתן לה האפשרות לחדש את עצמתה במולדת-אבותיה העתיקה"⁴⁰. "מן המפורסמות הוא", הכריז לויד קרוון בוועידת סאן-רימו באפריל 1920, "שבעבר היתה קיימת ארמניה גדולה ונרחבת. ועידת לונדון [בתחילת 1921] לא התעלמה מהקשיים בדרך להקמתה של ארמניה גדולה, אולם סבורה היתה, שהעניין [של ארמניה] דומה מבחינה היסטורית לזה של הציוני-נים. העניין הציוני אינו מתבסס על מספר... [היהודים], היושבים בפועל בארץ-ישראל"⁴¹. גם ועדת קינג-קריין, בבואה להגדיר בדין-וחשבון שלה מיום 28 באוגוסט 1919 את מטרת המאנדאט על ארמניה, הדגישה, שיש להקצות לארמנים שטח מוגדר שאליו יוכלו לחזור מתוך בטחון גמור, שלעולם לא יועמדו בו שוב תחת שלטון תורכי; שהדברים אמורים בחבל-ארץ, שבו יוכל העם הארמני לרכוז בהדרגה את בניו; שאין אפ-שרות לכונן את המדינה ללא עזרת מעצמה מאנ-

עליו מעמד של מיעוט נצחי. עצם האפשרות לפי-רושים כה שונים ואף נוגדים למונח אחד מעורר כמובן את השאלה, אם בכלל רצוי הוא השימוש במונחים גמישים ומתיחים, אך לכך נשוב להלן.

בסיום הדיון במונח "הבית הלאומי" במאנדאט הארץ-ישראלי נביא עוד את ההגדרה, שניתנה לו על-ידי העורכים של "מילון מונחי המשפט הבינלאומי", שראה אור בשנת 1960, וזה לשונה: "מונח, שהשתמשו בו במאנדאט הבריטי על ארץ-ישראל לציון תעודתה של טריטוריה זו לקלוט... יהודים, שירצו להאחו בה כדי לחיות כאן לפי מסורתם... וכאומה [nation]"³⁷.

ד

היה מקום להניח, כי השימוש בשני המונחים הנדונים שנתנסחו לגבי נסיבות מיוחדות במינן כמעמדו של עם נטול-מולדת, שאין להן אח ורע בתולדות האנושות — יהיה שמור לצמיתות לשא-לה היהודית לבדה; אולם עובדה היא, שזמן קצר לאחר פירסום הצהרת באלפור נזקקו למונח "בית לאומי" בדיון על הבעיה הארמנית.

בתזכיר, שהוגש לממשלות צרפת ובריטניה על-ידי המשלחת הארמנית בפאריס — כנראה, מיד עם גמר המלחמה או ערב סיומה³⁸ — הכולל דרישה "להקים מדינה ארמנית עצמאית בחסות המעצמות הגדולות של בעלות-הברית", נאמר בין השאר כי "השלטון הזמני [של מעצמה מאנדאט-רית] צריך להמשך זמן רב למדי, אולם לא יותר מהדרוש, כדי לאפשר לשרידי הארמנים שהוגלו ולארמנים משאר חלקי תורכיה לחזור לביתם הלאומי"³⁹.

³⁷ *Dictionnaire de la Terminologie du Droit International* (Paris, 1960), p. 291. מן הראוי להעיר, שבצרפתית המונח nation משמעו בדרך כלל אומה מאורגנת במדינה.

³⁸ רבים הביעו את פליאתם על לויד ג'ורג', שלא ראה לנכון לציין בספרו הנזכר בהערה הבאה את תאריכי רוב המסמכים שהביא באותו ספר.

³⁹ ההדגשה למחבר היא. ראה: David Lloyd George, *The Truth about the Peace Treaties*, vol. II (London, 1938), p. 1261

⁴⁰ Lloyd George, *op. cit.*, p. 1294
⁴¹ שם, עמ' 1307. כן ראה: J. Stoyanovsky, *The Mandate for Palestine* (London, 1928), pp. 70–72

עליה אותה אמנה; ולסוף בדצמבר 1920, לרגל שיתוף-הפעולה ההדוק שבין ברית-המועצות ותורכיה הקמאליסטית, חוסלה הרפובליקה של אַרְיוּוֹאן כ"מדינה חפשית ועצמאית": שלישי משט" זה נכלל כרפובליקה סובייטית בתחומי ברית-המועצות ושני שלישים הועברו לתורכיה.

אם עד כה, בכל פרק-הזמן הנדון, דובר דרך-קבע על כינונה של מדינה ארמנית, שאמנם נועדה לשמש בית לאומי לבני העם הארמני, הרי החל בוועידת לונדון של שלוש המעצמות (בריטניה, צרפת ואיטליה), שנוססה בפברואר-מאָרֶס 1921 לשם הכנסת שינויים באמנת סאוור, נעזבה תכנית המדינה, וגם מבחינה פורמאלית התחילו להגדיר את מעמדה של ארמניה העתידה — שיש לכוננה על אדמת תורכיה — לא כזה של מדינה אלא של "בית לאומי". בהצעות שנוסחו באותה ועידה נדרשה תורכיה להכיר "בזכויותיהם של הארמנים של תורכיה לבית לאומי בגבולותיה המזרחיים של תורכיה באסיה... [ולחסכים] לקבל את החלטתה של ועדה, שתתמנה על-ידי מועצת חברי-הלאומים, כדי לבדוק במקום את שאלת השטח שיהא מן הצדק להעבירו לארמניה למטרה זו"⁴³. "עם החלטה זו בדבר הקמת בית לאומי", כותב פראנגוליס, "נפתח הדף המכאיב ביותר בהיסטוריה הדיפלומטית של ארמניה. במקום ההוראות הברורות של אמנת סאוור הוצעה לארמנים הנוסחה נטולת-הממשות של בית לאומי"⁴⁴. אם כי בהצעות לונדון לא נאמר דבר וחצי דבר על עצמאותו של הבית הלאומי הארמני; ואם כי גם במונח בית לאומי גופו, שמאנדלשטם הגדירו כ"מונח הזהיר ביותר והגמיש ביותר"⁴⁵, אין למצוא תשובה לשאלה זו; הרי אין ספק בדבר,

דאטורית; ושהמשטר המאנדאטורי יימשך בהכרח, כל עוד לא יהוו הארמנים למעשה את רוב האוכלוסייה כולה⁴².

מסתבר כי לפי תפיסתם של כל אלה שדגלו אותה שעה בתכנית הקמתה של מדינה ארמנית ובהעמדתה לתקופת מעבר במשטר-המאנדאטים, עמדה ארמניה לשמש בית לאומי לבני האומה הארמנית המפוזרים ומקום לריכוזם הטריטוריאלי.

באפריל 1920 קבעה מועצת חברי-הלאומים, שאין החבר רשאי, בהתאם להוראות ספר-הברית, ליטול על עצמו תפקיד של מאנדאטור, ולאחר כחודשיים סירבה גם ארצות-הברית, אשר לה הוצע המאנדאט על ארמניה, לשמש כמעצמה מאנדאטורית. בנסיבות אלו לא ראו מעצמות-הברית דרך אחרת בפניהן מאשר להעניק לרפובליקה של ארמניה, שעוד קודם-לכן (ביאנואר 1920) הוכרה על-ידיהן *de facto*, הכרה *de jure*, וארמניה אף נמנתה עם המדינות, שביום 10 באוגוסט 1920 חתמו בסאוור (Sèvres) על אמנת השלום עם תורכיה. אמנם ההכרה הנדונה חלה רק על ארמניה הרוסית, כלומר הרפובליקה של אַרְיוּוֹאן, שהוקמה בעיקר על אדמת הקיסרות הרוסית והשתרעה רק על חלקה הרביעי של ארמניה ההיסטורית; ואשר לשטחים, שנשארו בתחומי תורכיה ושהיה צורך לאחדם עם הרפובליקה של אַרְיוּוֹאן, הוטל באמנת סאוור על הנשיא ויל-סון לשמש בורר בעניין זה. בהחלטה שניתנה על-ידיו הכריע וילסון על העברתם של שטחים מסוימים לרפובליקה הארמנית.

אולם לא יצאו ימים מרובים ובעקבות התמורות המדיניות שחלו במזרח הקרוב הקיץ הקץ על אמנת סאוור ועמה על התכנית לכינונה של מדינה ארמנית. קמה התנועה התורכית הלאומית בראשותו של מוסטפה קמאל פחה, שהתגברה והתעצמה, ותורכיה המחודשת סירבה לאשר את אמנת סאוור; כן חל שינוי ניכר בעמדה כלפי תורכיה מצד מעצמות-הברית, שלא היו מוכנות עוד לכוף

⁴³ ראה: A. N. Mandelstam, *La Société des Nations et les Puissances devant le Problème Arménien* (Paris, 1926), pp. 185, 317-318.

⁴⁴ A. Aharonian, "Arménie — le statut international de l'Arménie actuelle", *Académie Diplomatique Internationale, Dictionnaire Diplomatique*, vol. I (Paris), p. 202 (ציון שנת הפרסום).

⁴⁵ Mandelstam, *op. cit.*, p. 187.

⁴² *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*, vol. XII, pp. 819-820.

האופייני, שבנסיונם לרכך ככל האפשר את התנגדותה של תורכיה לתכנית הבית הלאומי הארצי מני פירשו נציגי מעצמות הברית את משמעות המונח "בית לאומי" פירוש מצמצם ביותר, והדברים אמורים לא רק בהצעות שהוצעו לתורכיה בועידה גופה אלא אף באלו שהוצעו לה בעבר. הם ביקשו להסביר לנציגי תורכיה, שהן בועידה והן קודם-לכן היתה כוונתם במונח "בית לאומי" רק ליישוב הארמנים וריכוזם בחלק מסוים של תורכיה, בלא שהבית הלאומי יהווה "מדינה בתוך מדינה" ויפגע בריבונותה של תורכיה; שאין תורכיה נדרשת להכיר בזכות הארמנים למועצה מחוקקת אוטונומית, כפי שנדרשה לכך צ'כוסלובקיה לטובת הרוטנים; ושבעצם מתכוונים רק לכינונו של "משטר מקומי", שיבטיח לארמנים את קיום מנהגיהם, לשונם ותרבותם.⁵⁰

נמצאנו למדים, שתוך תקופת-זמן קצרה למדי ראו מעצמות הברית אפשרות לעצמן להחליף פעם בפעם את המשמעות שהועידו למונח "בית לאומי": פעם פירושהו כמדינה עצמאית ובלתי-תלויה; פעם הגדירוהו כזכות לאוטונומיה טרי-טוריאליה בחלק הארמני של תורכיה; ופעם התכוונו לציין בו רק "משטר מקומי", שיאפשר לארמנים סתם להתיישב במקום מסוים בתחומי תורכיה שייקבע למטרה זו.

ה

אם נפנה עכשיו למונח האחר שחודש במאנדאט הארץ-ישראלי, הוא "הקשר ההיסטורי", הרי יש לציין, שבנוסחו באנגלית (historical connection), שהוא הנוסח המקורי, לא נזקקו לו עוד מעולם. לעומת זה תרגמו מתרגמי חבר-הלאומים לצרפתית את המונח historical associations, המופיע במסמך בין-לאומי משנת 1932, באותן מילים — liens historiques שבהן תורגם בנוסח הצרפתי של המאנדאט על ארץ-ישראל המונח historical connection. הדברים אמורים בדין-

שכוונתם של מנסחי ההצעה היתה לא להקמת בית לאומי עצמאי ובלתי-תלוי, אלא להכרה בזכותם של הארמנים לחבל-ארץ אוטונומי בריבונותה של תורכיה, או לשון אחר: לאוטונומיה טרי-טוריאליה.

עם כשלונה של ועידת לונדון חזרו ונזקקו למונח "בית לאומי" בועידת שלוש מעצמות הברית, שנתכנסה בפאריס במארס 1922. בה הוחלט לפנות לחבר-הלאומים בתביעה, שיסייע לסיפוק "שאיפותיהם המסורתיות של הארמנים לבית לאומי"⁴⁶, אך בלא לציין הפעם, כפי שהדבר נעשה בועידת לונדון, שיש להקים את הבית הלאומי בשטחים הארמניים של תורכיה, כלומר, בגבול המזרחי שלה באסיה.

המונח "בית לאומי" מופיע גם בהחלטות על השאלה הארמנית, שנתקבלו באסיפות הכלליות של חבר-הלאומים, מתוך דאגה יתירה לגורלו של העם הארמני: האחת מיום 21 בספטמבר 1921, בזכות "בית לאומי בלתי תלוי לחלוטין בשלטון התורכי"⁴⁷, והאחרת מיום 22 בספטמבר 1922 בנוסח זהיר יותר למען "בית לאומי", אם כי בדברי ההסבר שלו להחלטה לא היסס המדווח לפרשה כמכוונת לבית לאומי בלתי-תלוי.⁴⁸

בועידת לוזאן (נובמבר 1922 — יאנואר 1923) נסתם הגולל גם על תכנית הבית הלאומי הארמני, למרות העובדה, שלורד קרוזן — האדריכל הראשי של אמנת-השלום של לוזאן — הגדיר את השאלה הארמנית, כאחד מנאומיו באותה ועידה, כ"אחת השערוריות הגדולות בעולם"⁴⁹, אין זה מענייננו לעמוד כאן על השתלשלות העניינים בתחום זה בועידת לוזאן. נסתפק בציון הפרט

⁴⁶ שם, עמ' 248, 320.

⁴⁷ שם, עמ' 210-211, 319.

⁴⁸ שם, עמ' 255-257, 321. יש להטעים שהאסיפה הכללית של חבר-הלאומים משנת 1924 ראתה צורך להרים שוב את קולה, בעקבות הדיון בגורל הפליטים הארמנים, למען "הבית הלאומי הארמני" (שם, עמ' 338-339).

⁴⁹ Cmd. 1814 (1923), Turkey No. 1 (1923), Lausanne Conference on Near Eastern Affairs, 1922-1923, Records of Proceedings and Draft Terms of Peace, p. 212

⁵⁰ שם, עמ' 307-308. כן ראה: Mandelstam, op. cit., pp. 187-189, 301-302.

החבר, ראה המזכיר הכללי לרשום במפורש, שחבר-
 רי הוועדה חתמו על הנוסח האנגלי של המסמך;
 ומקביעה זו משתמע, שהנוסח הצרפתי אינו אלא
 תרגום רשמי. ואם כי מבחינה פורמאלית דין
 שווה לנוסח האנגלי והצרפתי של החלטת האסי-
 פה הכללית, הרי כבר קבע בית-הדין הבינלאומי
 הקבוע, כי מקום שיש לפרש מסמך בינלאומי
 המצוי בשתי לשונות, עדיף הנוסח המקורי מן
 התרגום.⁵³ מכל מקום מבחינה טכנית-חקיקתית
 מצויים שני מסמכים בינלאומיים — החלטת הא-
 סיפה הכללית של חבר-הלאומים וכתב-המאנדאט
 הארץ-ישראלי — שבהם זהים הנוסחים הנדונים
 בצרפתית ואינם זהים באנגלית. עובדה זו יש בה
 כדי הוכחה נוספת — אם בכלל יש צורך בכך —
 עד כמה קשה היא מלאכת התרגום ועד כמה מג-
 בלות הלשון, ולפרקים אף פזיזותו של מתרגם,
 מביאות לשימוש במלים ובביטויים שיש בהם
 משום טשטוש הגון ההולם, שבלעדיו לא תתכן
 הבחנה בין מציאות אחת למציאות אחרת, שונה
 ממנה בתכלית מכל הבחינות. "הגניוס השונה של
 השפות", נאמר בצדק בהסברי הוועדה למשפט
 בינלאומי לסעיף 73 של "כללי האמנות", הדין
 בפירוש אמנות, שנוסחו בשתי לשונות ויותר,
 "העדר *consensus ad idem* מלא, חוסר הזמן
 הדרוש להתאמת הנוסחים או אי-כושר בעריכה —
 עשויים לגרור אחריהם סתירות קלות או אף בול-
 טות במשמעותם של הנוסחים"⁵⁴.

ג

אלו הן תולדות שני המונחים, שבהם העשירה
 השאלה היהודית את המשפט הבינלאומי הפומבי
 ושאף אחד מהם אינו כלול עוד היום בגופו של
 מסמך בינלאומי בר-תוקף. ואם השימוש במונח
 "קשר היסטורי" שבמאנדאט הארץ-ישראלי לא
 גרם, בדרך כלל, לקשיים מיוחדים, אין לומר כן,
 כפי שראינו למעלה, על פירוש המונח "בית
 לאומי".

⁵³ ראה: *Permanent Court of International Justice*, Series B, No. 10 (1925), p. 18
⁵⁴ *Report of the International Law Commission*, May-July 1964, p. 32

וחשבון מיום 4 בספטמבר 1932, שהוגש לחבר-
 הלאומים על-ידי ועדת-החקירה בראשותו של
 לורד ליטון, שנשלח על-ידי מועצת-החבר למזרח
 הרחוק לשם בדיקת המצב במקום ודיווח על הג-
 סיבות שיש בהן כדי לסכן את היחסים בין סין
 ויאפאן ואת שלום-העולם. עם העקרונות, שעלי-
 הם הומלץ באותו דין-וחשבון ליישוב הסכסוך,
 נמנה גם העקרון הבא: "הזכויות והאינטרסים של
 יאפאן במאנג'וריה הם עובדות שאין להתעלם
 מהן, וכל פתרון שלא יכיר בהן ולא יתחשב גם
 ביחסים ההיסטוריים [historical associations]
 באנגלית ו- *liens historiques* בצרפתית] של
 יאפאן עם ארץ זו, לא יניח את הדעת"⁵¹. עקרון
 זה, כפי שנוסח על-ידי ועדת-ליטון, אומץ על-ידי
 הוועדה המיוחדת, שנתמנתה על-ידי האסיפה
 הכללית של החבר לשם טיפול בסכסוך שבין סין
 ויאפאן, ואושר אחר-כך, ביום 24 בפברואר 1933,
 על-ידי אסיפה כללית שלא מן המניין. גם בהחל-
 טה שנתקבלה באותה אסיפה כלול המונח
*historical associations*⁵², המתורגם לצרפתית
 במלים *liens historiques*.

לא גדון כאן בשאלה, אם עצם הצירוף
historical associations, שנזקקו לו לרגל תבי-
 עותיה של יאפאן במאנג'וריה, היה מכונן יפה
 לתכלית זו; נסתפק בציון העובדה, שתרגומו לצר-
 פתית בצורת *liens historiques* ודאי לא היה
 מוצלח, הואיל ובמלים אלו תורגם במאנדאט
 הארץ-ישראלי המונח *historical connection*,
 המצביע על זיקה וקירבה *sui generis*. עם זאת
 מן הראוי להטעים, שבכל הנוגע לדין-וחשבון של
 ועדת ליטון יש בכלל לראות את הנוסח האנגלי
 בלבד כנוסח המוסמך, שכן בשער הדין-וחשבון,
 כפי שנתפרסם בנוסחו הצרפתי והוגש למועצת

⁵¹ *League of Nations, Appeal by the Chinese Government, Report to the Commission of Enquiry* (Geneva, 1932), p. 130
⁵² *League of Nations, Official Journal, Special Supplement No. 112, Records of the Special Session of the Assembly convened in virtue of Article 15 of the Covenant*, vol. IV (Geneva, 1933), p. 74

השאלה הכללית אם טובה ויעילה היא הדרך של שימוש בנסחים נטולי בהירות. ודאי יטענו, שב- נסיבות מסוימות יש יתרון במונח מעורפל ועמום דווקא. אולם אין ספק שסכנות לא מועטות טמונות בדרך חקיקה כזו, שהרי בהיות המונח גמיש ורב-משמעי פתוחה לפני המדינה — אם היא החזקה והצד שכנגד הוא החלש — האפשרות לפרשה, עם השתנות הנסיבות, פירוש שיהיה נוגד בתכלית את משמעו הנכון. לפיכך אין פליאה בדבר, שהן המשפט הבינלאומי והן כל מערכת משפט בתחומי המדינה אינם מחבבים נוסחים סתמיים וסתומים. דבר, הבא על ביטויו המובהק בכלל הפרשנות הידוע, *contra proferentem* ("כנגד המציע"), כלומר ש"במקרה של ספק יש לפרש הוראה שב- אמנה לחובת אותו צד שניסח אותה ושהיה יכול ואף היה חייב להתבטא ביתר בהירות"⁵⁷. כלל זה בא על אישורו גם באחד מפסקי-הדין של בית-הדין הבינלאומי הקבוע, ובו נאמר: "כלל מוכר הוא בפירושים של מסמכים, שאם מתגלה בהם אי-בהירות, יש לפרשם *contra proferentem*"⁵⁸.

בדונו בשאלה הארמנית בוועידת השלום העיר ארנולד טוינבי, שהעברתו של המונח הסתום "בית לאומי" מהצהרת באלפור לתחום העניינים האר-מניים היה בה משום "ברכה מפוקפקת"⁵⁶. לעומת זה משתמעת נימה יותר אופטימית מדברי המש-פטן הנודע ג'אורג' סל (Scelle). אם כי גם הוא מודה כי השימוש באותו מונח לגבי הארמנים לא היה מוצלח, אין הוא סבור שכשלון זה פוסל את המונח, והוא אף מביע את התקווה "שכינונם של בתים לאומיים — מוסד מקורי וחדיש ביותר במשפט הבינלאומי — יוכל ליהפך — בתהליך של השתפרות — לדרך קונסטרוקטיבית העשויה להבטיח בעת ובעונה אחת תופעות של סולידריות מסוימות ומיוחדות, את הסדר הפומבי הבינלאומי ואת רוח הצדק האוניברסאלי"⁵⁶. דברי הערכה אלה נכתבו בתחילת שנות השלושים, ולא נבוא לנחש אם היה סל משנה את הערכתו אילו בא לבסחה היום והניח ביסודה גם את התקדים של הבית הלאומי בארץ-ישראל על כל הנפתולים והתהפוכות שמונו לו בסוף שנות השלושים ובש-נים שלאחר מלחמת העולם השנייה. מכל מקום נראה לנו כי הלכה שניתן ללמוד משני התקדימים הנדונים אינו מעודד ביותר, ואף מעורר הוא את

⁵⁷ ראה: D. Anzilotti, *Cours de Droit Interna-tional*, vol. I (Paris, 1929), p. 113
Charles de Visscher, *Problèmes d'inter-prétation judiciaire en droit international public* (Paris, 1963), pp. 110-112
Permanent Court of International Justice,⁵⁸ .Series A, Nos. 20-21, p. 114

⁵⁵ Temperley, *op. cit.*, p. 86
⁵⁶ G. Scelle, *Précis de droit des gens, Principes te systématique*, première partie (Paris, 1932), p. 312